

Børneskæbner

af Orla Poulsen

Om Thisted Børnehjem og nogle af de børn, der var knapt så ønsket som andre børn.

Der hersker næppe tvivl om, at det er bedre at være barn i dag end for hundrede eller to hundrede år siden! I moderne tider er der fokus på børns trivsel i en sådan grad, at børn er blevet et selvstændigt segment af forbrugere, som reklameindustrien med succes har kastet sig over. Og forældre vil gøre alt, for at deres børn ikke »mangler noget«, som man siger i ressourcestærke familier, hvor børn får lov til at være børn meget længe, fordi man har råd til det.

I et rigt samfund er der plads til forståelse og tolerance i langt højere grad end i et fattigt samfund. Det gælder også i forhold til børn. I dag hersker en forestilling om, at »god opdragelse« ikke alene er nøglen til en lykkelig tilværelse som voksen. Vi diskuterer betydningen af arv og miljø i relation til børns trivsel som en helt naturlig ting.

Sådan har det ikke altid været.

Først fra midten af 1800-tallet begynder man for alvor at tage hensyn til betydningen af miljøets og dermed samfundets indflydelse på børns opvækst og udvikling.

Den moderne velfærdsstat udvikles gradvis i perioden efter 2. verdenskrig – og først med den begynder samfundet generelt betragtet at påtage sig et politisk og moralsk medansvar for børns opvækst i takt med, at der bliver bedre råd.

De økonomisk gode tider har gjort barndommen lang. Men vi skal ikke bevæge os langt tilbage i historien for at finde børn, der havde en meget kort barndom. Omkring år 1900 havde ca. 40 % af 9-10 årige drenge i byerne arbejde ved siden af skolen. I Thisted kunne det f.eks. være på Bendixsens Tobaksfabrik i Skovgade eller på Agerholms Tobaksfabrik på Lille Torv. De arbejdende børn blev anbragt

i en særlig fabriksklasse på Thisted Borgerskole. På landet var over halvdelen af drenge i samme alder i arbejde. For pigernes vedkommende var de tilsvarende tal 20 % og 25%.

Børn på landet havde ikke bare mere arbejde, de gik også kortere tid i skole end børn i byen. Arbejdet kom i første række. Frem til 1950'erne var det ikke ualmindeligt på landet, at man kun gik i skole hver anden dag. Børn fik ikke særbehandling, fordi de var børn, men voksede ind i miljøet og kulturen ved at efterligne de voksnes adfærd. De boglige ambitioner på deres vegne var begrænsede. Børnene skulle lære sig en elementær regne-, skrive- og læsefærdighed såvel som vigtige moralske kvaliteter som ærlighed, god opførsel og arbejdsomhed.

I borgerlige hjem begyndte man i anden halvdel af 1800-tallet at engagere sig mere og mere følelsesmæssigt i børn, der jo fra fødslen kunne betragtes som uskyldige væsener ud fra en kristen tankegang. Det skete i takt med, at børnene ikke længere havde en økonomisk betydning for familiens overlevelse, som det var tilfældet i mange småkårshjem i by og på land.

I borgerlige kredse begyndte man også at interessere sig for andres børn – navnlig de allersvageste: de forældreløse, som fattigvæsenet tog sig af ud fra bestemmelserne i fattigloven fra 1803. Frem til midten af 1800-tallet var det almindeligt, at forældreløse børn på auktioner blev tinget bort i pleje til de lavestbydende. Det var ikke just pladderhumanisme, der stod øverst på dagsordenen. Fattigloven blev administreret lokalt af en fattigkommission i hvert sogn. Udgifterne til de fattige skulle udredes af sognets egne beboere.

Børn både i by og på land kom tidligt ud at arbejde. På Thisted Borgerskole var der en særlig fabriksklasse med børn, der arbejdede på fabrik i Thisted – blandt andet disse børnearbejdere på Agerholms Tobaksfabrik på Lille Torv.

Op gennem 1800-tallet blev det stadig sværere at være fattig, fordi bestemmelserne i fattigloven gentagne gange blev skærpet, så det blev vanskeligere at opnå hjælp. Fra 1824 måtte folk, der modtog fattighjælp ikke gifte sig uden fattigvæsenets tilladelse. I 1839 blev det besluttet, at man skulle have boet mindst fem år – mod tidligere tre år – i et sogn for at opnå hjælp. Fra 1860'erne og i tiden frem til århundredeskiftet skød fattiggårdene op som paddehatte over hele landet. På denne måde forsøgte man at samle de fattige under det samme tag. Hensigten var at gøre forsørgelsen billigere – og få de fattige til at bidrage ved tvangsarbejde. Et ophold på fattiggården skulle tjene som skræk og advarsel over for de fattige, som helst skulle forsørge sig selv.

ET VENDEPUNKT

Da man i 1850'erne begyndte at registrere spædbørnsdødelighed, blev det åbenbart, at mindst 38 % af børn, der var anbragt i pleje hos private, døde i løbet af deres første leveår. Et tal, der var tre gange større end det gennemsnitlige tal for spædbørnsdødeligheden.

Den lemfældige behandling af fattige forældreløse børn satte gang i en debat om samfundets behandling af de svageste. Flere mente efterhånden, at samfundet måtte påtage sig et reelt ansvar over for de sagesløse. Og til dem hørte børnene et stykke hen ad vejen. Det gjaldt også om at skabe gode samfundsborgere, der kunne klare sig selv – og ikke senere blev en byrde for samfundet.

Det var navnlig i religiøse borgerlige kredse, denne opfattelse blev omsat til handling. Tidens løsning var organisering af hjælp gennem dannelse af private filantropiske foreninger, der havde »børnesagen« som en fællesnævner.

I Thisted blev der taget initiativ til at oprette et børneasyl, hvis formål var at føre tilsyn med børn i 3-7 års alderen, mens forældrene var ude at tjene føden til familien. Det skete så tidligt som i 1844. Når børnene kunne blive passet, ville sandsynligheden for at forældrene »ville falde fattigvæsenet til besvær« blive mindre, skrev stifterne i avisen – og fortsatte:

»Når vi i vor kommune betragte de ikke så få børn af den fattige klasse, som er nær den alder, hvor de skal konfirmeres og som næppe endnu kan læse rent eller skrive, så vil man vist ikke anse det for nogen ringe vinding, bevirket af Asylet, når for eftertiden børnene af fattigskolen, kan optages til konfirmation med lige så gode kundskaber og færdigheder, som dem af borgerstanden. Og endelig, hvad der er det vigtigste, så kan man i den unge barnesjæl nedlægge spiren til de dyder, som skal sikre Staten en retskaffen og brugbar borger. Når man betragter den arbejdende klasses opvoksende ungdom, må man rigtig nok undre sig over at ikke flere ødelægges på sjæl og legeme end det er tilfældet. Næppe har de lært at gå og tale, førend de oplæres i det alle bedre følelser dræbende tiggerhåndværk. På gaden færdes de fra morgen til aften, og på gaden modtage de deres første opdragelse; hvorledes den bliver behøves vist ikke udvikles nøjere. Hvor ganske anderledes i Asylet.«

Fire år senere stoppede asylet sin virksomhed, idet »dannerkvinderne« – som stillede deres arbejdskraft til rådighed – gav op. I 1865 genoptog pastor Hans Chr. Sonne idéen. Sonne var formand for fattigkommissionen og så fattigdomsproblemerne i et større perspektiv. Han tog også initiativ til at fattige kunne købe billigt ind gennem oprettelsen af Thisted Arbejderforening i 1866. Men det er en helt anden historie! Måske så Sonne børneasylet som et middel til at undgå at flere kom på fattiggården. Ligesom tidligere blev asylet drevet ved hjælp af private bidrag. I de første mange år var asylet placeret i Nygade, men i 1890 kunne det flytte ind i en stor moderne bygning i Asylgade, hvor det blev drevet af diakonisser de næste 65 år.

Samtidig med, at den private velgørenhed blomstrede, tog også lovgiverne fra 1880'erne fat på at forbedre børns vilkår med vedtagelsen af en række love, som gav de offentlige myndigheder et medansvar for børns opvækst.

I 1905 blev Børneloven vedtaget. Hovedformålet med loven var at udskille kriminelle børn under 15 år fra den almindelige straffelov efter parolen »ikke

straf, men opdragelse«. Denne lov konstituerede statens ret til at gribe ind i den private opdragelsesret. For nu blev det muligt at tvangsfjerne børn fra deres forældre. Og hvem var det så, der kunne tvangs fjernes? Det var personer under 18 år, der havde begået en strafbar handling. Det var børn under 15 år, der var udsat for »opdragernes grove forsømmelighed eller mangel på evne til at opdrage« – og endelig var det børn, som blev mishandlet.

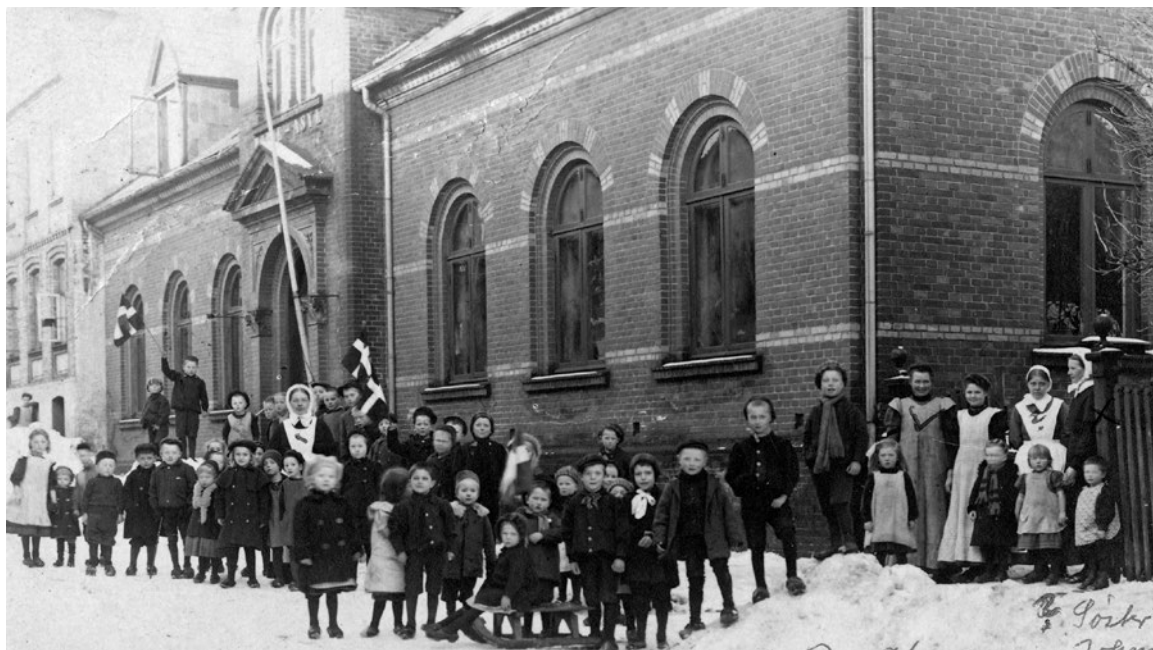
Officielt hed loven »Lov om behandling af forbryderiske og forsømte børn og unge personer« – i 1922 skiftede den navn til værgerådsloven. Den væsentligste ændring i forhold til tidligere var, at institutioner, der ikke var statsanerkendt, nu også blev omfattet af et statsligt tilsyn.

Loven indførte som noget nyt en særlig kommunal myndighed – i alle købstads- og landkommuner – et såkaldt et værgeråd, som fik myndighed til at fjerne børn fra hjemmet og til at beskikke tilsynsværger og give advarsler; men rådets arbejde skulle også være forebyggende, for eksempel i samarbejde med det kommunale fattigvæsen.

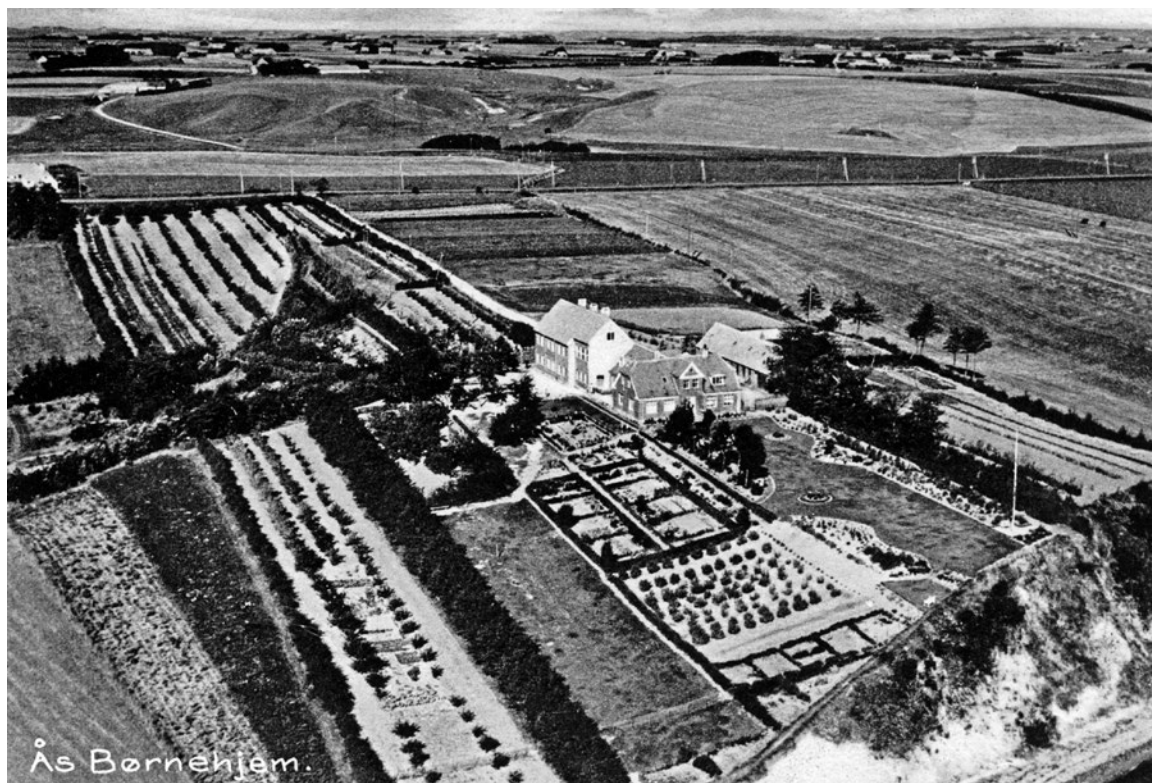
I værgerådernes arbejde kom især sognepræsten og læreren til at spille en helt central rolle som de udøvende medlemmer – i forening med et kommunalbestyrelsesmedlem og to medlemmer, som kommunalbestyrelsen udpegede. Fra 1922 kunne enhver med valgret udpeges som værgerådsmedlem, men i praksis var det fortsat de sagkyndige – lærerne – der spillede en væsentlig rolle med en enorm juridisk kompetence.

Værgerådene var forløbere for 1930'ernes børneværn. Men uanset et voksende statsligt engagement, forblev de private og filantropiske kræfter meget virksomme inden for børneforsorgen helt op til 1950'erne. Vi befinder os nemlig i en tid, hvor der reelt ikke findes nogen offentlig forvaltning til at sagsbehandle, som det er tilfældet i dag.

Redaktøren af venstreavisen *Thisted Amts Tidende*, A. M. Aaberg, der blev Thistedes første folkevalgte borgmester i 1917, var samme år også formand for byens fattigudvalg, hvis sager han ene mand behandlede. Aaberg kan berette, at det skriftlige arbejde udelukkende faldt på formanden: »Folk vil forbavses, hvis de hørte, hvor mange ekspeditioner,

Børneasylet var en privat velgørende institution, der ydede omsorg og hjælp til børn i Thisted mellem 1844 og 1955. Efterfølgende blev bygningerne i Asylgade indrettet til missionshus.

Ås Børnehjem i Skjoldborg sogn, Thisted Amt, blev oprettet af Thisted Amts Plejehjemsforening i 1916 som optagelseshjem for børn i alderen 4-15 år. Fra 1. april 1940 var det anerkendt som børnehjem. Ved en ombygning 1949-1950 blev hjemmet udvidet. Omkring 1980 blev børnehjemmet nedlagt. Efter nogle måneder blev det genåbnet som Ås Ungdomspension eller Ås Ungdomsgård, drevet af Viborg Amts Plejehjemsforening.

der her daglig er at besørge, og det er forbundet med ikke ringe besvær at have fattigkontor og redaktion sammen.» Samme år ansatte byrådet en sekretær, der alene skulle varetage forvaltningen af den kommunale administration – herunder også de sociale sager. Men kun én mand!

FILANTROPI OG VELGØRENHED

Som det er fremgået af omtalen af asylet i Thisted, er det private – ofte kristelige kredse – der går i front for »børnesagen«, som det hed i samtiden.

I 1888 henvender en skare frivillige, der kaldte sig »Thisted Børnehjemskreds«, til publikum med et læserbrev, der bar overskriften »Til børnevenner«:

»Vi ved jo alle, at Frelseren var den store børneven, der højlig elskede alle de små, dem han oplod i sin favn

og velsignede, idet han taledede de bekendte ord: Lader de små børn komme til mig...«

Man konstaterer, at mange små og forældreløse børn ofte må ombytte det ene opholdssted med det andet. Derfor vil man bygge et hjem til dem. Der er allerede indsamlet en del penge, og børnehjemskredsen er blevet lovet en grund, hvorpå man kan bygge et nyt børnehjem. Læserbrevet var underskrevet af en del kvinder – samt konsul N. C. Andersen, købmand J. C. Boesen, kantor Hald, købmand Theodor Iversen og præst Wilhelm Kjersgaard. Sidstnævnte var formand for kredsen.

Det var én af byens velhavere, konsul N. C. Andersen, der var den glade sponsor af »en grund ved Møllevæjen«, som det blev beskrevet. Men allerede et par dage efter læserbrevet var bragt, fremkom der endnu

et tilbud om at give en grund til det nye børnehjem. Denne grund lå i nærheden af gården Kristianslyst på Nørreallé. Det var entreprenør Loldrup, der stod bag det alternative tilbud.

Så gik der konflikt i velgørenheden.

I et nyt læserbrev i *Thisted Amts Tidende* anklagede entreprenør Loldrup konsul Andersen for at skænke grunden for egen vindings skyld: »Jeg ser det tydeligt, og der er vist også flere, der har fået øje på det« – og Loldrup fortsætter: »Konsulen får bebygget en del af sin store åbne mark, hvilket værdisætter resten – og endelig er han vel selvskrevet leverandør til sin gode gaves takkende modtagere – og det er en stor fordel for ham, da konsulen ikke er billig med sine varer.«

Men eftersom konsulen på dette tidspunkt var fungerende formand for kredsen, blev Loldrups tilbud pure afvist.

Da beslutningen om grunden var truffet, gik kredsen i de følgende år i gang med at afholde basarer, tombolaer og indkassere penge fra private bidragydere til opførelsen af børnehjemmet. Efter 12 års indsats havde man indsamlet 15.000 kr.

Endelig i år 1900 kunne man indvie det spritnye børnehjem, der var opført ved hjørnet af Møllevvej og J. P. Jacobsensgade. Til at klare det daglige blev diakonisse Else Kirstine ansat, og til at hjælpe sig havde hun en ung pige.

Ved indvielsen af hjemmet talte pastor Madelung, Sjørring. Han mindede om, at staten i nyere tid gennem love havde givet kommunerne pligt til at sørge for de fattige, og ganske naturligt var der også tænkt på de hjemløse børn. »Men når sådanne stakkels børn bliver sat ud i pleje, kommer de hyppigt til fattige, fortykte familier, for hvem den økonomiske side af sagen spiller hovedrollen« – hævdede pastoren.

I avisen blev der gjort reklame:

»Børnehjemmet modtager herefter indmeldelse af børn til optagelse. Børnene må ved optagelsen kun undtagelsesvis være under to år gamle. Børnehjemmet er bestemt til optagelse af fattige, hjemløse børn, særlig sådanne, der er hjemmehørende her i amtet. Det er hensigten, at det skal danne modvægt

mod de såvel åndelig som legemlig usunde forhold, der finder sted på fattiggårde og i mange plejehjem, hvor fattigvæsenets børn ofte bliver anbragt. Betalingen er 120 kr. om året, og selv om dette er noget mere, end hvad der ellers gives i plejeløn, så er det dog sikkert i længden billigere, da børnene anbragte på børnehjemmet, ikke vil komme til at se andet end godt, og de vil tillige blive forplejet bedre samt blive forsynet med bedre klæder end sædvanlig er tilfældet, ligesom de vil være under stadig lægetilsyn og få fri skole.«

Snart var der indskrevet 12 børn på børnehjemmet. De udgjorde en brøkdel af den store flok børn, der dengang løb rundt i Thistedes gader, hvor man i 1901 opgjorde antallet af skolepligtige børn til i alt 937.

Thisted Børnehjem blev drevet af kristeligt indstillede kredse – ligesom de øvrige filantropiske foretagender i Thy i disse år. Som det hedder i instruksen skulle plejemoderen »med kristelig kærlighed og mild alvor opdrage børnene i forsagelse og tro på Folkekirkens grund«.

Cirka halvdelen af børnene var anbragt af fattigvæsenet – dels i Thisted og dels fra andre sogne i Thy.

Til stadighed er spørgsmålet om betaling en følgesvend for børnene, der anbringes – eller søges anbragt.

I 1902 optages to pigebørn, der er fjernet fra deres far, som er enkemand. Det sker, fordi faren efter Thisted Fattigudvalgs opfattelse har vanrøgtet børnene. Men der er kun tale om en midlertidig optagelse, da børnene efter fattiglovens paragraffer er forsørgelsesberettigede i Bedsted, hvor de kom fra. Derfor bliver pigerne også kun udstyret med det allernødvendigste tøj, indtil forsørgelseskommunen Bedsted anerkender sin pligt til at betale. Pigerne var 13 og 9 år gamle. Den ældste af pigerne, Ane, fik en halvdagsplads hos fabrikant Axel Ifversen, da hun var konfirmeret. Kort efter fik hun plads hos skomager N. Jensen, hvor hun stjal to par støvler. Jensen beholdt hende foreløbig i pladsen, eftersom børnehjemmet ikke kunne tage hende retur – alternativet var en anbringelse på fattiggården. Men efter tyveriet overtog fattigvæsenet værgerollen for hende.

Der findes en del eksempler på, at private gennem årene søger at overlade deres børn til børnehjemmet. I 1911, hvor økonomien skranter, nedfældes det i børnehjemmets beslutningsprotokol for bestyrelsen, at det kun er i særlige tilfælde, at man vil optage børn, som forældrene vil af med. Børnene skal være under fattigvæsenets eller værgerådets forsyn.

Ét af de første eksempler på, at private vil af med deres barn, møder vi i 1904, da den ugifte Ingeborg Villaume fik en dreng med den udlagte barnefader, sadelmagersvend Niels Chr. Nielsen – også kaldet Dollerup. Moderen spørger, om hjemmet vil overtage hendes tre måneder gamle barn mod en betaling på 100 kr. om året, som hun og barnefaderen vil betale kvartalsvis forud. Og hvad gør børnehjemmet med sådan en henvendelse? Man beslutter at modtage barnet på betingelse af, at barnefaderen erklærer sig villig til at betale sit alimentationsbidrag – og at man således sikres de 100 kr. om året.

Ikke alle forældrelose børn var lige ønskede. Otte dage efter Edith Bechmann blev født på Thisted Fattiggaard, døde hendes moder. Straks efter blev Edith anbragt i pleje hos arbejdsmand P. Chr. Christiansen i Thisted, hvis hustru holdt Edith over dåben i hjemmet. Men da plejemoderen blev gravid, ville hun af med Edith, som derefter blev sat i pleje hos portrættegner A. Jensen. Men værgerådets plejetilsyn blev betænkelig ved Jensens drikfældighed, og derfor endte Edith på Thisted Børnehjem – fire måneder gammel.

Nogle gange blev der plads til solstrålehistorier i børnehjemmets protokol. Jens Chr. Christensen, der blev optaget på hjemmet kort efter oprettelsen i 1900, forlod efter sin konfirmation i 1905 børnehjemmet for at tiltræde en plads hos sin tante og onkel i Dragsbæk. Om ham hedder det i protokollen: *»Han har været en ualmindelig rar og dygtig dreng hos os – har ved sit arbejde tjent ikke så få penge (vistnok henved 90 kr.) indsat i Sparekassen. Må han blive ved, som han har opført sig hos os, i fremtiden, vil han blive en ære og glæde for Thisted Børnehjem. Det ske.«*

Der er en kommen og gåen af børn de første år, og udgifterne overstiger snart indtægterne. I 1905 skal der spares. Man beslutter, at børnetallet skal ned-

bringes fra 14 til 12 – og der skal spares på brændsel. Det sker ved, at man året rundt undlader at fyre op i drengenes sovesal. Der måtte heller ikke længere optages spædbørn. Og konfirmandudstyret måtte indskrænkes. Alle børnekredsens 12 damer gik derefter sammen for at lave et beklædningsudvalg, der skulle mindske udgiften til tøj.

Måske er det også økonomien, der i 1907 skaber en konflikt mellem børnehjemmet og Tilsted sogneråd, der havde forsørgelsespligt over den 13-årige Martin Christensen. Diakonissen reagerer, da Martin ikke vender tilbage til børnehjemmet efter at have været fæstet i sommertjeneste hos en gårdmand. Man opdager, at sognerådet i Tilsted nu også har fæstet Martin til vintertjeneste hos en anden gård-ejer, nemlig Niels Stentoft i Tøttrup. Det var ikke, hvad der stod i den aftale, som børnehjemmet havde indgået med sognerådet. Her havde man skrevet, at

»...det ville være heldigt, om Martin, der jo er ualmindelig stor og stærk, kunne få en god plads i sommer hos en mand, der vil behandle ham godt og sørge for, at han er vasket og ren og være omhyggelig for, at han ikke forsømmer skolen, – er vi ikke alene villige til at modtage ham på børnehjemmet igen til november, men anse det også for det eneste rigtige, at dette sker, for at Martin kan vedblive at anse Thisted Børnehjem for sit hjem, hvortil han atter kan ty for at finde råd efter sin konfirmation. Som de meget rigtig bemærker, må vi dog betinge os 30 kr. til fornyelse af hans klæder, når han vender tilbage til os i november med afslidt tøj – og desuden naturligvis som sædvanlig 50 kr. for ophold på hjemmet fra november 1906 til maj 1907, hvis han atter skal i tjeneste næste sommer.«

Martin var det fjerde barn, der blev optaget på Børnehjemmet år 1900, da han var syv år gammel. Han var født i Skjoldborg i oktober 1893.

Men Tilsted sogneråd holder fast ved, at Martin skal ud at tjene. Og børnehjemmet, der har købt en seng til Martin – desværre forgæves – frasiger sig herefter enhver forpligtigelse overfor den ukonfirmerede dreng.

Bestyrelsen og dens damer knoklede med indsamlinger og tombolaer for at skaffe penge til børnehjemets drift. Det var ikke nogen let opgave. I 1919 er man kørt fast og overvejer at overdrage børnehjemmet til kommunen. I et brev fremsendes to forslag til, hvad der kan ske med børnehjemmet:

»1. forslag: Ophævelse af børnehjemmet fordi vi anser private plejehjem for børn for heldigere end børnehjem, fordi disse mere og mere bliver opdragelsesanstalter for vanskelige børn, dertil kommer at udgifterne bliver langt mindre.

2. forslag: Subsidiært at ledelsen gives til et ægtepar som har kærlighed til børn og lyst og evner til gerningen samt at værgerådsbørn holdes ude (forbryderiske børn). Dette vil medføre, at hjemmet mister statsunderstøttelsen og kommunens udgifter til hjemmet stiger i forhold dertil.«

I bestyrelsen var der overvejende stemning for at kaste håndklædet i ringen og nedlægge hjemmet. Derefter er der et hul i protokollen frem til 1935. Den oprindelige kreds omkring børnehjemmet i Thisted overlod styringen til Thisted Amts Plejhjemsforening, der i de følgende år lavede samdrift med Aas Børnehjem.

I 1938 gør amtslæge Folke opmærksom på en række mangler ved børnehjemmet og forlanger, at de bør afhjælpes – men der sker ingenting. I 1946 gør Thisted Amts Plejhjemsforening opmærksom på, at man ikke har midler til at foretage de nødvendige ombygninger. Enden på overvejelserne bliver, at det vil være klogest at bygge et helt nyt børnehjem.

Endelig i 1953 overdrages Thisted Børnehjem til Thisted Amts Plejhjemsforening.

HVOR KOM DE UÆGTE BØRN FRA?

Mellem 1900 og 1940 var mænd almindeligvis 28 år og kvinder 25 år, når de blev gift. Men det var ikke ualmindeligt at få barn som helt ung. I perioden var det mellem 16 og 25 % af kvinderne under 21 år, som fik børn – og heraf var mere end halvdelen ikke gift. Selv om der fandtes svangerskabsforebyggende

metoder, var både salg og annoncering af prævention forbudt ved en lov fra 1906. I 1937 blev det tilladt at reklamere for produkterne, hvis det ikke skete på »forargelig måde«. Det måtte man til gengæld fra 1967.

Frem til 1866 var strafammen for at foretage en illegal abort formelt dødsstraf. Efter dette tidspunkt ændres strafammen til otte års tugthus – og senere efter 1930 til to års fængsel.

Thisted Børnehjem var et købstadsfænomen. Det var Plejhjemsforeningen for Thisted Amt derimod ikke. Det var en kreds af thyboer og morsingboer med provst Olivarius i spidsen, der dannede foreningen i 1898, nogenlunde ud fra de samme idealistiske motiver som børnekredsen i Thisted. Det handlede også for dem om at skaffe gode hjem til forældreløse børn, og foreningen arbejdede tæt sammen med egen præster og lærere om at få børnene ud af fattiggårdene, hvor de – ifølge et medlem af plejeforeningens bestyrelse, købmand N. C. Rasmussen i Øster Assels på Mors – skulle »leve sammen med både ældre og yngre med ringe moral«.

Efter at plejhjemsforeningen begyndte sin virksomhed, optog den årligt ca. 20 børn under forsorg. Igen et eksempel på at sociale problemer blev håndteret i et privat regi. I 1915 havde man således skaffet plejehjem til i alt 211 børn. Denne trafik krævede, at man havde et hjem, hvor børnene midlertidigt kunne anbringes, mens de ventede på, at plejhjemsforeningen skaffede en plejefamilie.

Det førte til opførelsen af optagelseshjemmet i Aas, der blev taget i brug i 1916 – kun to år efter, at plejhjemsforeningens bestyrelse traf beslutning om at bygge.

Der var brug for institutionen, som optog mellem 20 og 30 børn hvert år – og det voldte vanskeligheder at finde plejehjem til så mange. Det var i denne situation, at Plejhjemsforeningen for Thisted Amt begyndte at anbringe spædbørn på Thisted Børnehjem, mens de ældre børn blev anbragt på Aas.

Alt i alt fandt 473 børn i en kortere eller længere periode af deres liv et hjem på Thisted Børnehjem – eller optagelseshjem, som det også blev kaldt. Det er i gennemsnit 12 om året. Henimod halvdelen

af disse børn blev anbragt af private, oftest ugifte mødre, der for en lille betaling for ophold og pleje blev hjulpet, indtil de selv kunne klare for sorgen. Hvis dette ikke var tilfældet, fandt bestyrelsen et pleje- eller adoptivhjem. Det skete for omkring 200 børns vedkommende.

BØRNENE INGEN VILLE HAVE

I en historisk undersøgelse af 150 anbringelsessager fra Københavns Kommune i perioden fra 1908-33 er årsagerne til anbringelserne blevet undersøgt af historikeren Anette Faye Jacobsen. Hun konkluderer ud fra disse sager, at de fleste børn kom under værgeråd på grund af de forseelser, de selv havde begået. Der var især tale om tre typer af forseelser: Kriminalitet (som oftest tyverier), seksualitet (hvilket ofte drejede sig om teenagepigers omgang med mænd) – og for det tredje: omstrejfen og ustabilitet over for skolen og arbejdet.

En anden væsentlig årsag til fjernelser var forhold i familien, for eksempel forårsaget af druk og uorden i hjemmet eller manglende opsyn med børnene.

Det var dog yderst sjældent, at mishandling af børn medførte fjernelse.

Men netop mishandling var årsag til, at den femårige Ane Marie Pedersen i Thisted blev fjernet fra sin familie. Hendes skrig i kvisteljigheden på Tingstrupvej blev for meget for naboene, der boede nedenunder i stuen. Dagligt hørte han, at barnet skreg højt af smerte, når hun blev mishandlet af faderen – og han havde bemærket, at hun ofte havde mærker i ansigtet efter slag. Han henvendte sig til værgerådet i Thisted, der bad politiet om at foretage en undersøgelse af forholdene i hjemmet.

I forbindelse med afhøringen bekræfter anmelderens 16-årige datter, at Ane Marie blev mishandlet. Datteren kunne fortælle, at en dag, hvor Ane ikke var kommet direkte hjem efter et besøg på asylet, hørte hun Ane straks efter hjemkomsten klage sig og højt skrike: *»Jeg vil ikke have klø af jernstangen.«* Hun hørte derpå, at faderen slog med en eller anden genstand på barnet.

Efter undersøgelsen var politibetjenten overbevist om, at barnet blev mishandlet.

Fem dage efter – den 12. maj 1925 – besluttede værgerådet at tvangsfjerne pigen på grund af faderens mishandling af hende. I første omgang blev hun anbragt på Thisted Børnehjem. I de samtidige dokumenter er der svaret nej ud for standardspørgsmålet, om *»der er grund til at antage, at barnet er åndssvag!«* Det oplyses også, at begge forældre delvis lever af fattigunderstøttelse.

Et halvt år senere havde Thisted Amts Plejehjemsforening fundet et »godt hjem« i Frøslev på Mors til Ane Marie.

Hun drog af sted, og i de kommende år fulgte værgerådet hendes liv via en summarisk rapport fra tilsynsværgeren, der hvert år beretter, at hun bliver behandlet udmærket i plejehjemmet, at hendes fremgang i skolen er »nogenlunde«, og at hendes opførsel i skolen og hjemmet er »meget god«.

Sådan går tiden, indtil Ane Marie er 17 år gammel – og hvad skal der så ske? På Mors er man i tvivl om, hvem der egentlig har forældremyndigheden over hende. Man vil gerne sende hende til Aalborg til »Kvindely« – en indremissionsk institution, der skulle hjælpe kvinder, der var kommet på afveje til atter at rejse sig. Klientellet dér var kvinder i alderen 18-24 år.

Ugen efter foreligger en rapport udarbejdet af en læge, der af værgerådet blev bedt om at undersøge Ane Marie Pedersens mentale tilstand. I lægens rapport hedder det:

»Hun angiver, at hendes fulde navn er Ane Marie Pedersen, og at hun er født i Thisted den 16. maj 1920. Hun kender ikke sine forældre eller søskende, men faderen og moderen lever begge. Faderen er børstenbinder, men ernærer sig ved kramhandel. Moderen er åndssvag og steriliseret. Ane Marie Pedersen angiver, at hun er den ældste af børneflokkene. Hun mener, der er 12 eller 13 levende søskende. Flere af hendes søskende er åndssvage. Alle hendes søskende er efterhånden fjernede fra forældrene. Som to eller tre-årig blev hun anbragt på børnehjem. Da hun var syv år, kom hun i pleje hos en landbruger i Frøslev, og hun erklærer, at hun havde det godt der. Hun betragter stadig sine plejeforældre som sine nærmeste.

Hun har gået i landsbyskole i Frøslev. Hun mener, hun var ret dygtig i skolen, og hun blev konfirmeret, da hun var 14 år gammel. Efter konfirmationen kom hun ud at tjene. Hun har i løbet af tre år haft seks pladser, og hun er to gange kommet af plads i utide. Siden hun var 15 år, har hun jævnlig haft kønslig omgang med mange forskellige mænd. For to måneder siden udeblev hendes menstruation, hun mener at være frugtsommelig, og for fjorten dage siden aborterede hun efter et fald med cyklen. I huset, hvor hun tjener, er en gammel kone, ejerens moder, der erklærer, at Anna Marie Pedersen passer sit arbejde godt, og at de er glade ved at have hende, men den gamle kone er 80 år og ligger for det meste af tiden til sengs. Ejeren er ikke hjemme på undersøgelsesdagen. Lærer Jacobsen, Solbjerg, der er formand for det stedlige børneværn, kender en del til Anna Marie Pedersen, han mener, at hun har meget små evner, og at hun rimeligvis er åndssvag.

Hun indvilliger i at lade sig undersøge og svarer villigt på alle spørgsmål. Hun kan fortælle noget af bibelhistoriens beretning om Adam og Eva, hun mener, at deres sønner hed Jacob og Esau. Udspurgt om Kain og Abel, kan hun dog huske, at Kain slog Abel ihjel, ligeledes husker hun lidt om David og Goliath, Hun ved, hvorfor vi fejrer jul, men ikke hvorfor vi fejrer påske og pinse. Hun kan læse en kort avisnotits, men kan ikke bagefter gengive indholdet af det læste. Hun kan addere og multiplicere 1-cifrede tal i hovedet. Subtraktion og division kniber det med. Hun ved, hvem der nu er konge i Danmark, i øvrigt husker hun intet af Danmarkshistorien. Hun mener, at en uge har otte dage, en måned 30 eller 31 dage og et år 340 dage. Hun ved ikke, hvorfor dag og nat skifter, eller hvorfor vi har forskellige årstider. På spørgsmålet, hvad er en sommerfugl, svarer hun rigtigt, *»det er kommen af en orm«*, hvad en hvalfisk er, ved hun ikke. Hun mener, at tordenvejr er skyer, der slår sammen. Hun kan ikke definere begreber som taknemmelighed, medlidenhed eller skadefryd. Hun kan ikke danne en sætning af tre navneord, og hun kan ikke klare en let udfyldningsopgave. På spørgsmålet, hvad hun ville gøre, hvis hun absolut skulle til Nykøbing, men kom for sent til rutebilen, svarer

hun *»blive hjemme«*. Hvis hun fandt en pung med penge på landevejen, ville hun aflevere den på politistationen, hun ved ikke hvorfor det er grimt at pine dyr eller små børn, og hun ved ikke, hvad der er værst enten at prygle en veninde eller tale ondt om hende. Hun holder mest af sine plejeforældre, hendes højeste ønske er at få lov til at blive, hvor hun er. Ved intelligensprøve efter Binet-Simons skema findes hendes intelligensalder mellem 7-8 år, hendes intelligenskvotient er ca. 50.

Som resultat af min undersøgelse af Anna Marie Pedersen, skal jeg da erklære, at hun er åndssvag.»

Underskrevet Åge Maltesen.

Efter den lægelige vurdering af pigen var der ingen tvivl hos værgerådet i Thisted, og derfor blev Ane Marie midlertidigt anbragt på *»Kvindely«* ved Aalborg på *»grund af hendes usædelige opførsel«*.

Efterfølgende forsøgte man at få hende under Åndssvageforsorgen.

Og det lykkedes!

Ane Marie overgik fra Thisted Amts Plejeforænings regi til åndssvageanstalten ved Vodskov, som derefter betalte for hendes ophold på *»Kvindely«*. Endelig, 19 år gammel, blev Ane Marie – efter et kortere ophold på åndssvageanstalten i Vodskov – sendt til Den Kellerske Åndssvageanstalt i Brejning.

ANE MARIE UDEN DYNE

En regnvejrsdag – nemlig den 26. juli 1920 – bliver førstelærer Sodborg, der er formand for Vesløs-Øsløs-Arup Værgeråd, pludselig kaldt op til Vesløs Station for at forhindre Dagny Jensen i at stikke af fra sit hjem med sit to måneder gamle spædbarn, der var meget dårligt påklædt. Hvad der er gået forud ved vi ikke med bestemthed, men Sodborg er ikke i tvivl om, at han bør handle. *»Hun var ikke til at tale til fornuft, og da hun i det hele taget slet ikke brød sig om barnet og tillige var i en så oprevet sindstilstand, at man kunne befrygte det værste for barnets liv, måtte jeg tilbageholde det«*, erklærede Sodborg i et brev kort efter episoden.

Moderen var den 20-årige Dagny Jensen fra Øsløs, hvis første barn allerede var bortadopteret.

Foruden et par andre medlemmer af værgerådet havde førstelærer Sodborg også Dagnys far, fattiglemmet Lars Peter Jensen, med sig på stationen. Også han ville forhindre datteren i at rejse. Sodborg tog barnet fra moderen og overgav det til bedstefaderen, der bragte barnet tilbage til moderens hjem i Øsløs. Dagen efter mødtes værgerådet og besluttede at fjerne Ane Marie Jensen, som spædbarnet var døbt, og samme dag anbringe hende på Thisted Børnehjem. I forbindelse med værgerådets beslutning karakteriseres Dagny Jensen som ”lidt udsvævende” – men værgerådet lod forældrene beholde forældremagten indtil videre *»for det tilfælde af de skulle få et hjem, der skønnes at være skikket til, at barnet kan være der«*. Og så skulle faderen i øvrigt bidrage med 120 kr. om året til opholdet på børnehjemmet.

Som det var normalt i den slags sager, skulle beslutningen godkendes af Overværgerådet i København. Her blev førstelærer Sodborgs og det lokale værgeråds beslutning underkendt, fordi man ikke kunne godkende det løse grundlag, beslutningen var truffet på. Ifølge overværgerådet var det ikke tilstrækkeligt, at moderen ved en enkelt lejlighed *»i et deprimeret øjeblik har foretaget en ufornuftig handling«*. Man vil have dokumentation for at forældrene *»savner evne til at opdrage barnet«*.

Hvad der havde bragt Dagny Jensen ud af fatning, fremgår ikke af sagen. Men fra andre kilder ved vi, at barnefaderen Peder Bjerregaard Pedersen omkring dette tidspunkt også bliver far til et andet barn!

Førstelærer Sodborg gav ikke op. Han hævdede, at værgerådets kendskab til forældrene, og særligt dets kendskab til moderen og hendes forhold, var så indgående, *»at oplysninger fra anden side var unødvendige«*. To af værgerådets medlemmer, nemlig sognepræsten og gårdejer N. P. Bunsgaard, var naboer til moderens hjem og kendte både hende og hendes familie tilstrækkeligt. Det gjaldt også et tredje værgerådsmedlem, sognerådsformand Laurits Christensen, der kendte hendes forældre, som *»i mange år har fået fattigunderstøttelse«*.

Desuden kunne førstelæreren fortælle de høje herrer i København, at barnefaderen i lang tid *»har flasket omkring fra det ene sted til det andet«*. Fordi hver-

Niels Sodborg (1869-1943) kom til Øsløs som lærer i 1892. Mellem 1903 og 1938 fungerede han som lærer på Vesløs Skole. Ved siden af lærergerningen var Niels Sodborg en aktiv lokalhistoriker og blandt andet medstifter af Historisk Samfund – og som det fremgår af artiklen – i en periode formand for Øsløs-Vesløs-Arup Kommunes Værgeråd.

ken barnet eller moderen havde udsigt til at få et hjem, fastholdt Sodborg og hans kolleger, at barnet skulle forblive på børnehjemmet i Thisted. Ovenikøbet ville man nu tage skridt til at fratage forældrene retten over barnet! Dagny Jensen ville ikke uden videre give barnet fra sig og meddelte værgerådet, at hun og faderen Peder Bjerregaard Pedersen havde giftet sig – og det fik da også værgerådet til at

overveje, om Ane Marie kunne blive hjemgivet. Men først ville man se tiden an.

Det gjorde man så frem til 16. januar 1922, hvor hun blev hjemgivet. På dette tidspunkt havde Ane Maries forældre fået en lejlighed i Thisted i kælderens til Nørregade 45. Førstelærer Sodborg henstillede til Thisted Købstads Værgeråd, der på dette tidspunkt bestod af Pastor Møller, lærer H. Pedersen, lærerinde O. Poulsen, søster Anna Marie og murer A. Hvid, om de ville føre tilsyn med barnet.

Det gjorde søster Anna Marie så.

I løbet af sommeren fik værgerådet i Thisted flere underretninger om, at Ane Marie blev dårligt behandlet af forældrene – og så fik de en advarsel!

Fra begyndelsen af september løber den 2½ år gamle Ane Marie dagligt over til genboen ved nitten om morgenen og vender hjem igen ved femseks tiden om aftenen. Genboen er pensioneret lærerinde, enkefru Røn-Nielsen, der sidst i oktober til politiet kunne fortælle, at grunden til, at Ane Marie opholdt sig hos hende var, at hun følte medlidenhed med barnet, der var meget snavset og havde udseende af at være underernæret, samt at det i hjemmet sikkert blev mishandlet. Enkefruen støtter sin mistanke på, at barnet gav sig til at græde, når hun afleverede det tilbage til hjemmet igen, og at faderen i hendes påsyn slog det på en ret brutal måde. »Desuden har barnet også haft mørke pletter i ansigtet og et dårligt øre, som begge dele kunne tyde på slag og mishandling«, fortæller Røn-Nielsen til politiet.

Politibetjent Christensen, som værgerådet derefter bad om at undersøge forholdene omkring Ane Marie, gengiver i sin rapport Røn-Nielsens oplevelse af Ane Maries hverdag:

»I september, en af de første dage efter at hun havde taget sig af barnet, opdagede hun, at det var befængt med fnat, hvorfor hun med barnets forældres samtykke fik det indlagt på sygehuset, hvor det blev renset. Hun havde dog mistanke om, at barnet igen lider af samme sygdom. Endvidere oplyser hun, at der i hjemmet foruden dette barn findes et barn – ca. to mdr. gammel – som sikkert heller ikke får den bedste behandling, idet beboerne i samme ejendom som

barnet har hjemme, til hende har fortalt, at barnet på to måneder såvel som det på to og et halvt år får klø af faderen, der som oftest sidder hjemme og passer børnene, imens moderen går ud på landet – såvel som her i byen – for at tigge fødevarer og tøj. Hun tilføjer, at det ældste af børnene ligger i en trækasse, hvori der så godt som igen sengetøj var, hvorfor det blev lagt deri påklædt, for ikke at fryse. Hun gav derfor forældrene en dyne til at lægge over barnet, hvilket det også fik lov til at beholde, indtil for kort tid siden, da forældrene tog dynen og lagde over det yngste barn. Hun henviser i øvrigt til beboerne i ejendommen Nørrealde 45, der selv er øre- og øjenvidner til den mishandling børnene er udsat for.«

Også beboerne bliver afhørt og bekræfter i store træk, hvad Røn-Nielsen oplever.

I forbindelse med politibetjent Christensens afhøring af forældrene får vi kendskab til deres baggrund: Ane Maries mor, Dagny Bjerregaard Pedersen (født Jensen), blev født 16. november 1898 i Øsløs. Hun var datter af (ulæseligt)-spiller Lars Peder Jensen og Anne Marie (født Nielsen). Her i 1922 er faderen død, og moderens adresse kender hun ikke. Hun har boet hjemme hos forældrene indtil hun var 17 år, da hun kom ud som tjenestepige. 19. december 1920 blev hun gift med Peder Bjerregaard Pedersen fra Thisted. Ægteskabet har hun ét barn på, der er to en halv måned gammelt. Desuden har hun et barn på to og et halvt år med sin mand før ægteskabet. Begge børn bor hjemme hos forældrene. Dagny Jensen oplyser ikke til politibetjent Christensen, at hun har et bortadopteret barn.

Da Dagny bliver konfronteret med mistanken om mishandling af datteren, forklarer hun, at nu havde barnet det godt, samt at det også fik tilstrækkeligt at spise af, hvad det kunne tåle, idet barnet skulle holde diæt, fordi det led af en mavesygdom! Hun vil dog ikke benægte, at barnet til tider fik klø, men ikke mere end almindelig revselse, som altid blev givet med flad hånd. Når barnet har haft mørke pletter i ansigtet, stammer disse ikke fra mishandling, men derimod fra, at barnet i søvne om natten støder hovedet på sengekanten, forklarede hun.

Nationalmuseets Hugo Mathiesen fotograferede i 1917 Thisted Fattiggård, der lå på Munkevej mellem 1844 og 1936.

Hun indrømmer dog, at hendes barn denne sommer ikke havde det godt i hjemmet, idet der »da var småt med fødevarer, såvel som barnet også fik meget klø. Barnet lå ligeledes da i en trækasse uden sengetøj, idet barnet var pakket ned i noget gammelt tøj, hvori-
mod var det dog altid afklædt«.

Da Ane Maries far Peder Bjerregaard Pedersen mødte op på politistationen på Frederikstorv for at afgive sin forklaring, kunne han fortælle, at han var født 23. november 1895 i Thisted som søn af arbejdsmand Jens Pedersen Bjerregaard og hustru Ane Kristine. Hans far var død, og moderen boede Nørregade 17. Fra han var 9 år og til han var 18 år gammel, tjente han hos forskellige gårdmænd på Mors, hos hvem han var anbragt af værgerådet. Derefter kom han ud at sejle. Foruden at være far til to børn med Dagny er han også far til et barn, der er få måneder yngre end Ane Marie.

Efter afhøringen af Peder Bjerregaard konstaterer betjent Christensen nøgternt, at hans forklaring er i overensstemmelse med hustruens forklaring.

Endelig afslutter betjenten sin rapport med en udtalelse fra læge Schmitz, der er familiens læge. Lægen kan ikke med bestemthed udtale sig om, hvorvidt børnene er underernærede eller mishandlet, men siger, »at børn fra de allerfattigste hjem, som dette, oftest lider af tre ting. Underernæring, sygdom og griseri, og at dette også er tilfældet hos Peder Bjerregaard Pedersens børn«.

Hvad sker der så? Ingenting! Ud over at værgerådets medlemmer efterfølgende tilser børnene af og til.

Familien flytter fra kælderlejligheden på Nørreallé til en lejlighed på Munkevej 26. Fra juni 1923 eksisterer et brev fra Thistedes fattigudvalg til værgerådet. Brevet lyder således:

»Der er nu truffet aftale med fru Østergaard, Thisted Fattiggård, om, at der leveres arbejdsmand Peder Bjerregaards hustru en potte sød mælk daglig til barnet Tage Henry Emil, medens den 3-årige Marie skal gå ind på fattiggården 3 gange dagligt og få noget at spise.«

Brevet er underskrevet af M. Aaberg.

I marts 1925 flytter Bjerregaard med familien til Aggersund. Allerede to måneder efter ankomsten hertil, begynder der at indløbe anmeldelser til det lokale værgeråd om mishandling af børnene. Mere sker der ikke her, idet familien allerede i efteråret flytter tilbage til en lejlighed på Hjultorv 4 i Thisted.

Her bor Tage og Ane Marie også i 1929, hvor vi har den sidste kilde til deres barndomshistorie. Det er i form af et brev fra værgerådet til fattigudvalget. Brevet er dateret 11. februar 1929:

»I værgerådets møde tirsdag aften den 12. ds. vil forholdene i arbejdsmand P. Bjerregaards hjem, Hjultorv 4, blive behandlet, og der vil eventuelt foreligge grunde til fjernelse af børnene, da de formentlig vanrøgtes.«

Om børnene blev fjernet – eller ikke – står hen i det uvisse.

BEGRUNDELSERNE

Årsagerne til tvangsanbringelserne fremgik af lovgrundlaget. Men ét er lovens bogstav – noget andet er at påvise, hvad der er galt omkring det enkelte barns forhold. Betragtet ud fra Thisted-sagerne kan »bevismateriale« forekomme noget tilfældigt. Det blev også bemærket i ministeriet, der jævnlige udsendte vejledninger til de lægfolk, der skulle håndtere sagerne.

I en sådan vejledning påpegede overretsassessor Brun, at det var af største betydning, at der skaffes bevis i sagerne af hensyn til senere trin i sagen. *»De 2 bevismidler med hvilke værgerådene – foruden offentlige dokumenter, læge- og skoleattester og deslige – navnlig komme i berøring er: 1) vidner 2) den såkaldte »egen tilståelse«.*

»Ved vidnebevis handler det om« – hedder det i vejledningen – *»at få forklaringer fra dem, der af egen personlig erfaring (navnlig ved syn og hørelse) ved besked om det, der skal oplyses.«* Man må således ikke

nøjes med eget eller andre vidners skøn. Som det også fremgår af en tidligere sag beskrevet i denne artikel.

Netop et skøn over forholdene i et hjem møder vi hos den politibetjent, der i november 1920 efter ordre fra politimesteren møder op hos skomager Anders Christian Vestergaard på Dragsbækvej i Thisted. Betjenten er ikke begejstret for skomager Vestergaard, der karakteriseres som en kværlant, der ligger i evig strid med naboerne og konstant indgiver tåbelige anmeldelser til politiet. Der havde utallige gange været sendt politi til Dragsbækvej for at dæmpe lidt på stridighederne, men alligevel var der uro over de mindste ubetydeligheder.

Men ifølge betjenten havde Vestergaard ikke alene skylden for, at der altid var ballade. Han bor sammen med Juliane Thomsen Han er ikke gift med hende, men vedkender sig faderskabet til tre af hendes børn – resten af hendes børneflokk er der ingen bestemt udlagt fader til. Selv om Vestergaard er idømt underholdsbidrag til disse tre børn, betaler han intet.

Hvorledes forholdet mellem dem ellers er, er næsten umuligt at få konstateret, da Vestergaard kun periodevis opholder sig hos Juliane. Han får hver måned udbetalt sin alderdomsunderstøttelse på 30 kr. – hvoraf der er betalt skat – ellers har han ikke fået af kommunen. Juliane Thomsen modtager med mellemrum små bidrag som nødhjælp.

»Da undertegnede kom ind i lejligheden gik fire børn omtrent nøgne rundt under forfærdelige forhold. Børnene så alle sygelige og underernærede ud, og der var et svineri og røg i stuen, så ophold i et sådant rum absolut måtte være usundt for børnene. Undertegnede ville anse det for bedst om Vestergaard blev anbragt på et sindssygehospital, hvor han tidligere har været anbragt, at børnene kom fra hjemmet og under andre forhold, samt at Juliane Thomsen, der ikke er mere end 35 år gl. tjente til sit eget ophold.«

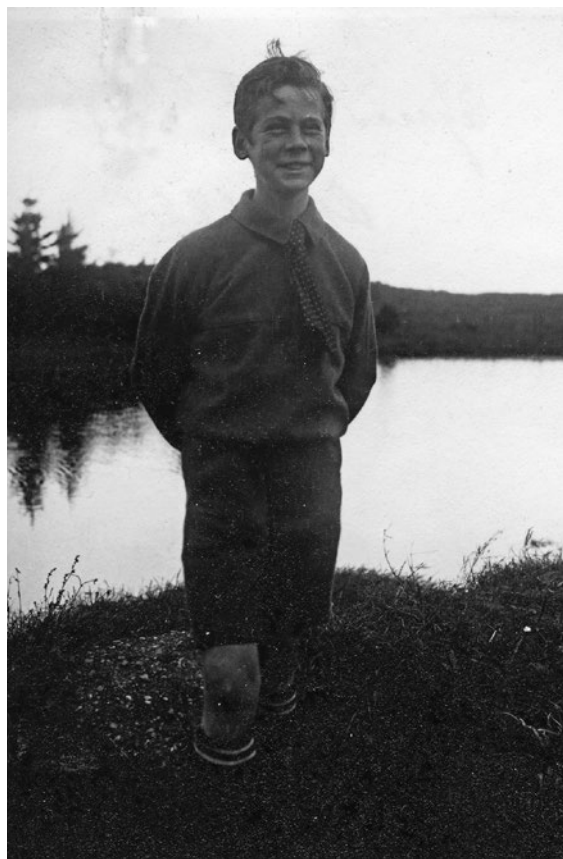
Således lød politibetjentens skøn – men mere skete der ikke i den sag.

EJNER, DER VILLE KØRE PÅ CYKEL

Ejner blev født 10. september 1911 i Thisted. Hans moder var Else Marie Elisabeth Kristensen, der levede sammen med Ejners stedfar i en lejlighed på adressen Østerbakken 19.

På drengens 13 års fødselsdag besluttede værgerådet i Thisted, at Ejner skulle tvangsfjernes fra sit hjem og anbringes på skolehjemmet Landerupgaard i nærheden af Kolding.

På dette tidspunkt i sit liv tjente Ejner hos boelsmand Enevold Sørensen i Kjelstrup og gik i ældste klasse i Kjelstrup skole, hvor skolegangen var ordnet således, at ældste klasse gik i skole om vinteren og yngste klasse om sommeren. Her var Ejner begyndt

Værgerådsbarnet Ejner brevvekslede med lærer Anders Larsen, der som medlem af Thisted Værgeråd viste ham omsorg. Ejner var flink til at sende billeder af sig selv til sin mentor. Her er Ejner fotograferet som 15-årig.

sin skolegang året før og blev af lærer Jensen karakteriseret som en »meget ordentlig elev«.

Årsagen til at netop lærer Jensen skulle udtale sig var, at Ejner var sigtet for tyveri af 20 kr. fra sin husbond Enevold Sørensen. Pengene havde ligget i en kasse i tjenestedrengens soveværelse og var åbenbart for stor en fristelse.

Ejner havde været i tjeneste siden 1. november 1923, og hans husbond var rigtig tilfreds med ham. Godt nok skete det jævnligt, at Ejner løb hjem nogle dage, men han vendte altid tilbage, kunne boelsmanden fortælle.

De stjålne penge brugte Ejner på et lommeur købt hos marskandiser Poulsen i Havnestræde. Uret kostede 12 kr. Hos urmager Skaarup på Lilletorv gav han en krone for en kasse til uret. Senere samme dag købte Ejner også en fingerring af en dreng, han kendte. Resten af de stjålne penge gik til flødekager og slik, som blev fortæret sammen med den kammerat, der havde solgt ringen.

I forbindelse med politiforhøret 6. maj 1924 tilstod Ejner også, at han sammen med sin kammerat Hilmar havde stjålet 50 øre fra frk. Zangenberg, som han havde løbet ærinder for den forrige vinter.

Forhøret skete i skoleinspektør Larsens påhør.

Hjemmet på Østerbakken i kommunens ejendom bestod af en lille sparsomt møbleret to værelses-lejlighed, der blev karakteriseret som pæn og ren. Her boede Ejner sammen med fire søskende, der var i alderen tre til ni år. Ifølge politibetjentens rapport var de alle rene og pænt klædt og »så tilsyneladende ikke ud til at savne noget«.

Men betjenten vidste at vide, at forholdene i hjemmet dog ikke var de bedste. Stedfaderen var fordrunken, og når han var beruset, ville han prygle sin kone. »Børnene har han dog vist aldrig mishandlet. Han er tillige meget doven og tjener næsten intet til familiens underhold, så den må det meste af tiden underholdes af kommunen. Han har derfor afvigte vinter været anbragt to måneder på tvangsarbejdsanstalten i Ålborg!«

Et andet vidne til familiens forhold hævdede, at stedfaderen ofte var beruset og straffede Ejner urimeligt hårdt. Og det var årsagen til at Ejner drev om på gader og undertiden også i omegnen.

Efter betjentens opfattelse var det alene moderen, der holdt sammen på hjemmet.

I forbindelse med forhøret kom det frem, hvem Ejners rigtige far var, nemlig sømand Peter Christian Petersen. Han havde dog aldrig vedkendt sig faderskabet, var rejst udenlands og forgæves eftersøgt af politiet.

Boelsmanden fra Kjelstrup, som Ejner tjente hos, frafaldt sagen. Dermed slap Ejner med skrækken – i første omgang i hvert fald.

22. juli 1924 sidder Ejner igen i et politiforhør. Denne gang sigtet for den 19. maj at have stjålet en ældre herrecykel af mærket »Helgoland«. Tre dage før dette forhør var der allerede sendt en henvendelse til værgerådet om Ejner.

Da cyklen bliver fundet på Munkevej over for Fatiggården og ikke langt fra Ejners hjem, var der fastgjort et stykke pap med to tøjklammer på stiveren til forskærmen. Betjenten fattede mistanke til Ejner og mødte op hjemme hos ham. Drengen erklærede sin uskyld! Men da moderen genkendte tøjklammerne som sine, gik han igen til bekendelse og forklarede nærmere, at:

»da han den 19. maj passerede porten til ejendommen Frederiksgade 1 (porten der vendte ud mod Frederikstov), bemærkede han, at der stod en del cykler derinde, at da han for kort tid siden havde lært at køre på cykel, men ingen selv havde, fik han lyst til at køre en tur på én af dem. Han gik derefter ind i porten, hvor han tog den nævnte cykel, som han cyklede rundt på en tid på Frederikstov. Derefter cyklede han ned på havnen, hvor han stillede cyklen fra sig og lod den stå om natten.

Næste dag – søndag – så han, at cyklen stod samme sted, som han havde stillet den aftenen før. Han satte sig igen i sadlen og tilbragte hele søndagen med at køre rundt i byens gader. Om aftenen stillede han cyklen fra sig på samme sted som foregående aften. Da den stadig stod der om mandagen, kørte han igen på den, hvorefter han igen satte den fra sig på havnen om aftenen. Han kørte derefter igen på den om tirsdagen og onsdagen – efter den havde stået på havnen natten mellem tirsdag om onsdag. Onsdag

eftermiddag henstillede han cyklen tæt ved sit hjem ved stakittet overfor fattiggården på Munkevej, hvor den blev fundet.«

Ejner erkendte, at han i flere tilfælde havde taget forskellige cykler og kørt en lille tur og derefter sat dem på plads igen. Elektrikerlærlingen, der var den rette ejer til cyklen, frafaldt både straffe- og erstatningsansvar, da han fik sin cykel igen.

Skoleinspektør Larsen på Thisted Borgerskole karakteriserede i maj 1924 Ejner som jævnt begavet og jævnt flittig med en opførsel, der ikke havde givet anledning til klager. I september samme år uddyber han sin vurdering og karakteriserer Ejner som en godmodig karakter, men viljesvag og løgnagtig. *»Kom han under forstandig vejledning, er det sandsynligt, at der kunne blive et dygtigt og godt menneske af ham. Men hjemmet evner åbenbart ikke opgaven«*, hedder det med skoleinspektørens ord.

Som allerede nævnt havde værgerådet fulgt med i Ejners forhold, og på hans 13 års fødselsdag faldt hammeren. Værgerådet overtog forældremyndigheden og sendte Ejner på skolehjemmet Landerupgaard. Det er skoleinspektør Larsen, der står for det praktiske, og det er også Larsen, der rejser til Kolding og afleverer ham.

Det går ikke ret godt for Ejner det nye sted. Han bliver drillet og er under stadigt opsyn, fordi han ikke klarer sig ret godt hverken i skolefagene eller i det praktiske arbejde – men *»vi regner ham for at være en god dreng«*, lyder det i Landerupgaards indberetninger til værgerådet i Thisted.

Det er først i maj 1926, at skudsmålet vender til det positive: *»Ejner er blevet en hel del flinkere til praktisk arbejde, ligesom han også nu kommer bedre ud af det med sine kammerater – og han har i løbet af vinteren været pålidelig«*.

Et halvt år efter er der fra skolens side slet ingen grund til at klage over Ejner. Han ser da også helt glad ud på det foto, der blev taget af ham i oktober 1926. Billedet blev sendt som en hilsen til skoleinspektør Larsen i Thisted, som Ejner skriver en del sammen med netop dette efterår:

»26.10.1926

Kære Larsen

Jeg vil sige Dem tak for Deres kort, som jeg har modtaget og som jeg blev meget glad for. I denne tid har vi haft meget regn, og det har I vel også haft. Og da det nu snart er jul, og der er så mange, der skal hjem til deres forældre, deriblandt Karl Kristensen [*en Thisteddreng, red.*] Og jeg vil derfor spørge, om jeg må komme hjem på et lille besøg i julen! Har I haft frost, for det har vi næsten hver nat hernede. Nu skal vi snart begynde på at gå i skole hele dagen!

I lørdags var vi i Kolding for at se et stort missionsmøde, hvor der var udstillet nogle hedningsgenstande, og der blev talt, og vi så billeder – og da det var færdig gik vi ned i en lille restaurant, hvor vi fik kaffe med brød; og for nogle dage siden var der her på Landerupgaard et lille menageri med aber og kvælerslanger!

Nu til slut sender jeg Dem tusinde hilsner fra eders hengivne ven!

E. Kristensen

Skriv snart igen / E.K.«

I maj 1927 er det ud af skolen og i lære som smed på skolehjemmets smedeværksted – og i løbet af sommeren lykkedes det at skaffe en rigtig læreplads hos smedemester Hansen i Gamst. Det er nu hensigten at lade Ejner bo hos sin mester, der ikke bor længere væk, end at Ejner kan cykle hjem til Landerupgaard på besøg om søndagen. Som lærling vil Ejner få kost og logi, men ingen løn.

Skolehjemmet var glad for smedemester Hansen, som man havde et godt samarbejde med, men Ejner og smeden kom ikke godt ud af det med hinanden. Af og til forlod han sin plads og vagabonderede. Smeden klagede over, at Ejner var uefterrettelig med sit arbejde og var slem til at lyve. Smeden ville af med Ejner, der nu i stedet i en periode kom til landbruget. I en kommentar til Ejners fallit som smedelærning skriver forstanderen på skolehjemmet, at:

»Jeg vil gerne minde om, at Ejner vel næppe helt kan gøres ansvarlig for sin opførsel; de forhold, han levede under, forinden han kom her til skolehjemmet, bærer sikkert deres store del af skylden for, at det nu er så

Anders Larsen blev overlærer ved Thisted Borgerskole i 1913 og skoleinspektør fra 1923 til 1944. Det var i kraft af lærergerningen, at Anders Larsen var medlem af Thisted Vægeråd, hvor hans engagement også førte til venskab med nogle af de børn, han hjalp.

svært for ham. Der var noget forkuet over ham, da han kom her, og dette har aldrig helt villet forlade ham, tværtimod er det blevet mere fremtrædende, efter han er kommet ud i plads.«

Men så kom smedemesteren af uforklarlige årsager på bedre tanker. Han erklærede nu, at Ejner var ualmindelig flink, og at han ikke nænnede at

Efter sin fiasko som smedelærling fik Ejner Kristensen tjeneste hos gdr. Kr. Henriksen i Hopballe pr. Jelling i 1929. Ét af de få steder, hvor Ejner var glad for at være i sin barndom og ungdom.

slippe ham – og således fortsatte Ejner sin tid som lærling indtil sommeren 1928, hvor lokomotivfører Sørensen fra Randers henvendte sig til politiet med en ung mand, der var blevet funden sovende i en bremsekupe i en jernbanevogn ved Randers. Den unge mand var Ejner, der et par dage forinden havde forladt sin plads i utide. Han havde taget en cykel og et sæt arbejdstøj med sig for at cykle til Thisted.

Rejsen endte altså i Randers.

Derefter blev Ejner anbragt i tjeneste hos gdr. Kr. Henriksen i Hopballe pr. Jelling. Foreløbig på prøve – men med udsigt til at tjene en løn. Han var fæstet indtil 1. maj 1929, men fæsteforholdet blev forlænget, eftersom gårdejereren og Ejner kom fint ud af det med hinanden.

Nu dukker stedfaderen igen op i Ejners liv og truer Ejner med alverdens ulykker, hvis ikke han kommer

tilbage til Thy, hvor stedfaderen påstår, han har skaffet ham en plads.

Rygterne når også gdr. Henriksens ører, og derfor fæster han en anden dreng. Det medfører, at Landrupgaard må skaffe en ny tjenesteplads.

Ejner er bange for sin stedfader, der truer med at hente ham hjem med »politiets hjælp«. Ejner ringer til forstanderen på hjemmet og erklærer, at han ikke vil hjem. Forstanderen konfererer med skoleinspektør Larsen, og de to bliver enige om, at det er bedst, Ejner ikke kommer hjem – heller ikke i julen, for det ville i så tilfælde blive svært for ham at klare sig overfor stedfaderen. Men forstander Rasmussen overlader afgørelsen til Ejner selv – nu da han er fyldt 18 og udgået af forsorgen.

Ejner valgte at tilbringe sine fire dages juleferie hos sin gamle husbond i Hopballe.

ROSA BETTY NORDGREEN LARSEN

Det er barske forhold, der åbenbares i hjemmet på Dragsbækvej, hvor den 13 år gamle Rosa Betty Nordgreen Larsen bor sammen med sin mor og den femårige lillesøster Erna. Rosa er ud af en søskendeflok på syv i alderen fra 5 til 15. De fem af flokken var allerede kommet hjemmefra.

Den ældste tjente i Vestervig. En elleveårig søster opholdt sig hos en familie i Ydby. Tvillingesøstre Martha og Ragnhild var bortadopteret til en familie på Mors. Ligeledes var den syvårige knægt bortadopteret til en gårdejer på Mors.

Vi skriver 1924. Moderen var på dette tidspunkt 45 år gammel, fraskilt og ernærede sig dels ved hjælp fra kommunen og dels ved prostitution.

Rosa Betty kommer i værgerådets søgelys, da blandt andet moderens bror gør opmærksom på, at hans søster har en mandsperson boende hos sig under utugtige forhold. Efter broderens opfattelse burde værgerådet gribe ind og fjerne denne »radiumdranker« fra byen. Broderen kan fortælle, at selv om arbejdsmand Jacob Peter Jacobsen har et værelse et andet sted i byen, opholder han sig det meste af tiden hos hans søster. Ifølge broderen er Jacobsen »meget brutal«. Anklagen følges op af andre hårrejsende beskrivelser af forholdene.

Politiet undersøger sagen. Specielt er man fra ordensmagts side interesseret i, hvorledes Jacobsen og vaskekone Karoline Kirstine Larsen lever sammen i den lille toværelses lejlighed på Dragsbækvej 23.

Om sig selv fortalte Jacobsen, at han levede af forskelligt arbejde som arbejdsmand, efter at han var kommet til Thisted fire år tidligere – da han også havde taget ophold hos Kirstine Larsen. Ifølge eget udsagn sov han på en chaiselong i den forreste stue i lejligheden. Fordi han gennem fire år havde været ringforlovet med Kirstine, kunne han ikke se noget forargeligt i deres samliv. Han havde flere gange søgt kommunen i Vestervig, hvor han kom fra, om tilladelse til at gifte sig, men det var blevet ham nægtet, fordi han havde modtaget fattighjælp.

Under afhøringen hævder Jacobsen, at parret bestemt havde taget hensyn til børnene, når de praktiserede deres samliv. De var sammen enten i hans

værelse eller i Karolines seng. Men når det sidste var tilfældet, skete det, når børnene sov – og under alle omstændigheder havde ingen af børnene været i sengen sammen med dem. Børnene var som regel anbragt på nogle stole, der var stillet sammen – eller i en bylt tøj på gulvet.

Politirapporten efterlader indtrykket af et hjem, hvor der ofte var husspektakler på grund af alkohol og vold. Vidner i ejendommen kan berette om døre, der sparkes ind og mærker efter slag i Rosa Bettys ansigt. Én af naboerne fortæller, at især Rosa Betty havde det dårligt i hjemmet, fordi Jacobsen altid var efter hende, og hun knap nok havde klæder at gå i.

Værgerådet griber ind og sætter Rosa Betty i pleje hos postbud Trap på Jegindø. Man mente, det var nødvendigt for at undgå, at hun skulle »blive moralsk fordærvet« – og forhåbningerne til hendes fremtid er positive, idet man anser hende for at være en godt begavet pige, der ivrigt opfører sig ordentligt – men som er præget af forholdene i hjemmet.

Hos den nye indremissionske plejefamilie går det imidlertid skævt. Der flyder en lind strøm af klager over hende til Plejehjemsforeningen, der har formidlet anbringelsen. Det er klager, der følges op med krav om at få en større betaling for at have hende. Hun karakteriseres som »vanskelig«. Postbud Trap fortæller i ét af sine breve, at *»da hun er så gammel, hænger hun ved hendes hjem og moderen, og ønsker sig tilbage igen. Hun er sur og tvær, fordi hun skal vænnes til ordentlighed – og det holder hårdt«*, fortæller Trap, *»eftersom hun bruger sit værelse til WC«* på en sådan måde, at han ikke ville skrive om det.

Trap roser sig af, at han har haft held med mange plejebørn, men Rosa Betty er han ikke meget for at have boende – med mindre betalingen sættes op! Pengene bevilges – og postbud Trap beslutter sig for at beholde Rosa Betty, *»thi det er som om Gud siger til os, at vi ikke må slippe hende«*. Men længe varer opholdet ikke, for ifølge ét af Traps breve *»er der noget af hendes moders natur i hende, idet vi ikke godt kan holde hende inde om aftenen, hun er jo temmelig ung til at løbe ude med de unge knægte«*.

15 år gammel kommer Rosa Betty i tjeneste hos husmand Chr. Brogaard i Kallerup – selv om hun

ifølge Plejehjemsforeningens A. C. Pedersen havde et så slet ry fra Jegindø, at der ikke var nogen, der ville have hende i tjeneste.

Og da hun i tiden herefter tjener sin egen løn, op-
hører værgerådet med udbetale plejeløn for hende.

PS

I princippet er der ikke stor forskel på måden det gamle værgeråd og den moderne pendant børne-/unge-udvalget fungerer på. Begge var/er politisk uafhængige fora, hvis vidtgående beføjelser til at gribe ind over for børn er lovbestemt. Den store forskel på dengang og nu er, at børnelovens paragraffer om tvangsfjernelse af »forbryderiske« og »usædelige« børn er gledet ud. En anden stor forskel er, at håndteringen af børnesagerne i dag varetages af professionelle, der råder over helt anderledes ressourcer, end man tidligere havde.

I dag anvender Thisted Kommune således 60 mio. kroner om året på 150 børn, der enten frivilligt eller tvangsmæssigt er anbragt uden for hjemmet. Relativt set er antallet af børn, der anbringes uden for hjemmet – enten på institution eller i private hjem – nogenlunde det samme uanset, hvor vi befinder os i tid.

Kredsen omkring Thisted Børnehjem pointerede som tidligere nævnt, at de i virkeligheden mente, at

børn havde det bedst i private hjem og ikke på en institution som den de selv drev.

Den diskussion har været ført i over 110 år.

Professor ved Aalborg Universitet, Inge Bryderup – med speciale i udsatte familier – udtaler i et interview til *Nordjyske*, sommeren 2015:

»Vi ved ikke meget om forholdene i familiepleje i Danmark. Vi ved ikke, om det er barnets tarv, vi varetager, når vi anbringer børn. Vi ved intet om, hvem plejefamilierne er. Vi aner intet om, hvilke familier, der gør det godt for hvem. Vi ved ikke hvilke børn, der kommer i familiepleje og hvilke i institutioner. Vi ved ikke, om det er en fordel, om plejeforældrene er uddannede eller har egne børn hjemme. Børnene anbringes i blinde. Man har aldrig undersøgt helt præcist, hvad der gavner børnene. Derfor ved vi heller ikke, om det er godt eller skidt, at hver anden anbringelse i dag er i familiepleje mod 15 % for 40 år siden. Vi må og skal have mere viden!

Orla Poulsen

Født 1953. Leder af Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune og lektor ved Thisted Gymnasium.